

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هفتم، شماره اول (پیاپی ۲۳)، بهار ۱۳۹۷

شاپای چاپی ۲۳۲۲-۲۱۳۱ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۹۵-۱۱۲

اثرات اقتصادی هدفمندی یارانه‌ها بر معیشت خانوارهای روستایی شهرستان خوشاب

وحیدریاحی*؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران و عضو هیئت مدیره انجمن توسعه روستایی ایران.
ملیحه سلطان‌آبادی؛ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۱۰

پذیرش: ۱۳۹۶/۸/۲۵

چکیده

پرداخت یارانه از سیاست‌های اقتصادی برای برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی در جامعه و همچنین حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان در بسیاری از کشورها است. از آنجایی که طرح هدفمند کردن یارانه‌ها در رأس برنامه‌های تحول اقتصادی دولت در سال‌های اخیر قرار گرفته، این طرح جامعه روستایی را نیز متأثر ساخته است. هدف تحقیق حاضر تحلیل تأثیر اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها بر اقتصاد روستایان شهرستان خوشاب در استان خراسان رضوی است. این تحقیق در ۵ روستای بلقان آباد، علیک، خوشاب، نورآباد و سیدآباد با مجموع جمعیت ۱۴۱۴ خانوار در دهستان سلطان‌آباد به انجام رسیده که با فرمول کوکران (تعدیل شده) حجم نمونه ۱۲۰ خانوار تعیین شده است. نوع تحقیق توصیفی و تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای - اسنادی و میدانی بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی و رگرسیون در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد پرداخت یارانه مستقیم در نواحی روستایی شهرستان خوشاب دارای اثرات مثبت مانند تقویت درآمد خانوار روستایی، رضایت و ماندگاری در نواحی روستایی و اثرات منفی مانند افزایش تورم و افزایش قیمت کالاها و خدمات شده است. همچنین اینکه نحوه مصرف یارانه‌ها از سوی روستائینی که غالباً در زمینه امور روزمره است، قابلیت‌های برقراری اهداف سیاست اقتصادی توزیع یارانه‌ها را با چالش‌های جدی روبرو ساخته است. از این رو، تحقیق حاضر بر برنامه‌ریزی در زمینه اثرات تحول اقتصادی یارانه‌ها در نواحی روستایی تأکید نموده است.

واژگان کلیدی: عدالت اقتصادی، اقتصاد روستایی، هدفمندی یارانه‌ها، شهرستان خوشاب.

* riahi@khu.ac.ir

(۱) مقدمه

توزیع درآمد و حمایت از گروه‌های نیازمند از برنامه‌های مهم کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته است، به طوری که امروز شعار عدالت اجتماعی از محوری‌ترین شعارهای دولت‌ها از جمله دولت ایران محسوب می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۴). در میان انواع سیاست‌های حمایتی، دولت‌ها به منظور تعیین جهت‌گیری‌های اقتصادی، اجتماعی یا فرهنگی جامعه، به مداخله در برخی امور و اتخاذ سیاست‌های خاص و استفاده از ابزارهای مناسب به پرداخت یارانه نقدی اقدام می‌کنند (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۷). پرداخت یارانه، ضامن دستیابی به رفاه اجتماعی بالاتر نیست. تنها هنگامی می‌توان نسبت به اثربخشی یارانه‌ها در اقتصاد اطمینان یافت که این ابزار حمایتی به نحو هدفمند استفاده شده باشد (دنیای اقتصاد، ۱۳۹۶). در کشور ما به علت افزایش مصرف‌گرایی، کاهش نرخ‌کارایی و بهره‌وری، کاهش مشارکت مردم و مدیریت منابع ملی، لایحه هدفمندسازی یارانه‌ها در سال ۱۳۸۸ از سوی مجلس تصویب و با ۱۶ ماده و ۱۶ تبصره برای اجرا ابلاغ گردیده است (شیخی و فرخی، ۱۳۹۱). دولت در اواخر سال ۱۳۸۹ مقرر کرد که برای جبران افزایش مخارج خانوارها، ماهیانه مبلغی را به صورت مستقیم به افراد پرداخت نماید. در این رویکرد، هدفمندی یارانه‌ها بدین معناست که یارانه بایستی فقط نصیب افراد با درآمد پایین شود.

در حال حاضر (شهریور ۱۳۹۶) بیش از ۷۵ میلیون نفر کمک نقدی دریافت می‌کنند (جامعه خبری تحلیلی الف، ۱۳۹۶). گرچه ممکن است به صورت مقدماتی فرض شود که خانوارهای کم درآمدتر با دریافت چنین مبلغی، به ویژه آنهایی که بعد خانوار بزرگتر دارند، رضایت داشته باشند. با احتساب بعد کوچکتر خانوارهای ثروتمندتر، مبلغ دریافتی آنها ممکن است فقط درصد کمی از درآمد خالص‌شان باشد. در هر صورت، پرداخت کمک نقدی به صورت فعلی، بار مالی را به دوش دولت تحمیل می‌کند و در طرح اولیه مقرر گردید، هزینه اجرای آن از طریق آزادسازی قیمت خدمات دولتی از جمله حامل‌های انرژی تأمین شود.

با توجه به مشکلاتی که با این شیوه پرداخت نقدی برای دولت ایجاد می‌شود، می‌توان گفت که هدفمندی یارانه می‌تواند براساس عدالت صورت گیرد. از آنجایی که افراد فقیر و کم درآمد، بیشتر ساکن روستاها هستند، هدف این تحقیق بررسی اثرات هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد روستاییان است، این مطالعه به برنامه‌ریزان کشور کمک می‌کند تا در ادامه این طرح راهکارهایی را برای کاهش پیامدهای منفی این طرح بر جامعه روستایی بیندیشند. تحقیق حاضر بر آن است تا با مطالعه موردی و میدانی در خصوص یارانه نقدی، ادبیات این مسئله را غنا بخشد. بدین‌سان، خانوارهای روستایی دهستان سلطان‌آباد در شهرستان خوشاب از توابع استان خراسان رضوی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. دو پرسش می-

توان طرح نمود: اول، آیا هدفمندسازی یارانه‌ها بر بهبود اقتصاد روستاییان مؤثر بوده است؟ و دوم، اینکه هدفمندی یارانه‌ها چه تأثیری بر ماندگاری افراد در روستاها داشته است؟

۲) مبانی نظری

هدفمندسازی بر این فرض استوار است که بخشی از جامعه برای دریافت کمک‌های انتقالی در اولویت بیشتری است و از آنجا که منابع محدود است باید در توزیع این کمک‌ها، اولویت‌ها رعایت شود (علیزاده، ۱۳۸۹: ۹۸). منظور از هدفمندسازی یارانه‌ها را می‌توان به صورت کاهش یا حذف تدریجی یارانه خانواده‌های پردرآمد و افزایش میزان یارانه به خانواده‌های کم درآمد تعریف کرد (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۷: ۸). از سویی، تأمین رفاه از مهم‌ترین اهداف هر نظام اقتصادی است و فراهم نمودن شرایط مناسب برای زندگی تمام اقشار جامعه وظیفه‌ی اصلی کارگزاران و مسئولان اقتصادی کشور تلقی می‌شود. از این رو است که تغییر در رفاه یا هم زمان با آن تغییر در فقر، از زمینه‌های ارزیابی نظام‌های اقتصادی به‌شمار می‌آید (فرج‌زاده، ۱۳۸۲). از آنجا که میزان رفاه اجتماعی خانوارها به میزان درآمد، باعث افزایش سطح رفاه اجتماعی و اقتصادی در کل جامعه و برای اکثریت خانوارها می‌شود، بنابراین توزیع عادلانه درآمد از اهداف مهم برنامه‌های توسعه کشورها است (طرازکار و زیبایی، ۱۳۸۳: ۱۳۹). در عین حال، اعطای یارانه از جمله مهم‌ترین راه‌های انتقال درآمد، حمایت و توزیع عادلانه درآمدهاست (عمرانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۲). در روند برنامه‌ریزی روستایی ایران، موضوع تأثیر هدفمندسازی یارانه‌ها در توانا ساختن اقتصادی خانوارها می‌تواند در زمینه‌هایی مانند افزایش قدرت خرید، افزایش ظرفیت پسانداز خانوارها، استفاده از کالاهای مصرفی بادوام و کم دوام و پرداخت هزینه‌های زندگی (درمانی و آموزشی) دنبال شود. به رغم استفاده گسترده از یارانه به عنوان ابزار حمایت از بخش‌های خاص تولیدی و اقشار آسیب‌پذیر، همچنان تعریف واحدی برای آن وجود ندارد. با این حال، برخی از مهم‌ترین تعاریف موجود در این خصوص را می‌توان به شرح موارد زیر برشمرد:

یارانه عبارتست از پرداخت مستقیم یا غیرمستقیم دولتی، امتیاز اقتصادی یا اعطای برتری ویژه‌ای که به نهادهای خصوصی، خانوارها و یا دیگر واحدهای تولیدی جهت دستیابی به هدف‌های مورد نظر دولت انجام می‌پذیرد (موسوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۳). یارانه از ابزارهای حمایتی دولت در راستای حمایت از مصرف‌کنندگان و بخش‌های خاص تولیدی است که از مهم‌ترین اهداف آن، ارتقای عدالت اجتماعی، کاهش فقر و توزیع مجدد ثروت به نفع طبقات فقیر است (عریانی، ۱۳۹۰: ۳۱). همچنین می‌توان گفت یارانه بهایی است که دولت‌ها برای رساندن کالاها و خدمات به دست مصرف‌کنندگان به قیمت ارزان‌تر و حمایت از توان رقابت

تولیدکنندگان پرداخت می‌کنند (امینی، ۱۳۸۸: ۱۸). یارانه مبلغی است که دولت می‌پردازد تا تمام اقشار جامعه از حداقل امکانات رفاهی استفاده نمایند.

هدف از پرداخت یارانه، کمک به اقشار کم در آمد جامعه برای استفاده از حداقل امکانات رفاهی است به همین دلیل دولت درصد بالایی از در آمد کشور را به یارانه اختصاص داده است (قادری و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۲۹). انواع یارانه‌ها را می‌توان به پنج گروه به شرح ذیل دسته‌بندی کرد (جدول ۱).

جدول شماره (۱): طبقه بندی یارانه ها

انواع یارانه	اساس دسته بندی یارانه
مصرفی، تولیدی، توزیعی، خدماتی، صادراتی	براساس مراحل پرداخت
مستقیم و غیرمستقیم	براساس چگونگی طبقه بندی
آشکار و پنهان	براساس انعکاس در حساب های ملی
اقتصادی، توسعه ای، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی	براساس هدف های دولت
یارانه باز، سرانه و هدفمند	براساس چگونگی توزیع

ماخذ: مصباحی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹: ۶.

دولت ها با سه هدف عمده‌ی به کارگیری صحیح منابع و امکانات کمیاب کشور، ثابت نگهداشتن یا جلوگیری از نوسان زیاد قیمت‌ها و توزیع مناسب و عادلانه قیمت‌ها مبادرت به پرداخت یارانه می‌نمایند (اسلامی، ۱۳۷۹: ۲۳). برای پرداخت یارانه مستقیم پیامدهای مختلفی ذکر شده است:

۱-۲) پیامدهای اقتصادی مثبت پرداخت یارانه مستقیم

برنامه توسعه اقتصادی پنجم جمهوری اسلامی ایران در زمینه کاهش نابرابری درآمدی، هدف کاملاً شفاف را معین کرده است. براساس برنامه مذکور، ضریب جینی که شاخص استاندارد اندازه‌گیری نابرابری درآمدی است، باید در پایان برنامه پنج ساله پنجم (سال ۱۳۹۳) به ۳۵ درصد کاهش یابد. با توجه به آنکه ضریب جینی اقتصاد ایران در سال ۱۳۸۶ معادل ۴۴ درصد بوده و در تمام دوران پس از پیروزی انقلاب نیز بین ۴۰ درصد و ۴۵ درصد نوسان داشته است، چنین هدف‌گذاری به منزله کاهشی قابل توجه در میزان نابرابری درآمدی در ایران محسوب می‌شود. در این میان به نظر می‌رسد که اجرای منطقی طرح هدفمندی یارانه‌ها و وجود یک سازوکار مناسب برای باز توزیع درآمدهای حاصل از طرح مذکور در میان افراد جامعه، به صورت بالقوه خواهد توانست نقش مؤثری در دستیابی به کاهش نابرابری درآمدی ایفا نماید (صالحی اصفهانی، ۱۳۹۶). علاوه بر این، تخصیص بهینه منابع، افزایش بهره‌وری و کارایی اقتصادی از رهگذر اصلاح ساختار قیمت، افزایش درآمد شرکت‌ها و سود سهام، افزایش مالیات متعلقه و افزایش

درآمد دولت، افزایش قدرت خرید، مهار میزان مصرف و کنترل کشتش تقاضا، گسترش سرمایه‌گذاری و بهبود روند اجرایی اصل ۴۴ قانون اساسی، کاهش فعالیت بازارهای سیاه و قاچاق و احتکار کالاهای مشمول یارانه، تعیین سطح طبیعی قیمت کالاها و خدمات به عنوان عامل تنظیم‌کننده مصرف، از پیامدهای مثبت پرداخت یارانه مستقیم تلقی می‌شود.

۲-۲) پیامدهای اقتصادی منفی پرداخت یارانه مستقیم

هدفمندکردن یارانه‌ها در کنار آثار مثبتی که می‌تواند بر اقتصاد کشور داشته باشد، در صورت نادیده گرفتن برخی عوامل کلیدی، آثار زیان‌بار غیرقابل جبرانی را تحمیل می‌کند. از جمله در افزایش قیمت نهاده‌های تولید، ظهور و بروز تورم و هزینه نهاده تولید، احتمال افزایش تقاضای کل، افزایش هزینه‌های دولت در مصرف انرژی، دوران تورمی و کاهش تولیدات می‌تواند اثر شگرفی داشته باشد. بهره‌وری، پرداخت یارانه‌ها در کشور در راستای تحقق عدالت اقتصادی و تخصیص بهینه منابع و نیز مدیریت مصرف صورت گرفته است (کلانتری و رحیمی، ۱۳۸۵).

دستیابی به تدوین مناسب قانون و حمایت سازماندهی شده از فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی از دستاوردهای مهم تجربه برنامه‌ریزی است که براساس آن، آسایش و رفاه در جوامع به خصوص گروه‌های فرودست به حداکثر ممکن می‌رسد. این فعالیت‌ها برحسب ماهیتی که دارد، به گونه‌های مختلف سازمان یافته و هر کدام به شکلی سرنوشت اجتماعی و اقتصادی مردم را رقم می‌زند. از این منظر، امروزه در عرصه فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی، مطلوب‌ترین شکل برای انجام امور، قرار دادن آن در مسیر انگیزه-های طبیعی و تضمین حقوق انسان‌ها و فراهم آوردن شرایط مساعد و صحیح همه جانبه از جانب ارکان اجرایی دولت‌ها است تا در اذهان و افکار جامعه نخبه اقتصادی و سیاسی و مردم عامه اعتماد عمومی از کارآیی و بهره‌وری صحیح انجام تحولات اعمال شده، تضمین شود. با شکل‌گیری جهانی شدن تأثیر پذیری شدید جوامع از آن، دولت‌ها باید با بکارگیری سیستم‌های جدید مدیریتی و پیاده‌سازی آنها در عمل، جایگاه خویش را در این محیط ناپایدار مستحکم نمایند و به موقعیتی همراه با پیشرفت مستمر دست یابند. ردپای این گونه سیاست‌های کلان تعدیل ساختاری را می‌توان در یکی از ارکان طرح تحول اقتصادی، قانون هدفمندی یارانه‌ها بررسی نمود (همان منبع).

از این منظر هدفمندسازی یارانه‌ها در ایران نیز از سال‌های پایانی دهه هفتاد به عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر، از مهم‌ترین موضوعاتی بود که هر سال هنگام تدوین لایحه بودجه مورد ارزیابی قرار گرفت و به نظر می‌رسد که نظام یارانه‌ها ناکارآمد عمل می‌کرد. زیرا یارانه‌ها به صورت مساوی در بین اقشار و دهک‌های پردرآمد و گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه توزیع شده است. با توجه به روند افزایشی هزینه‌های

دولت در تهیه و تأمین کالاهای اساسی، اتلاف منابع و رانت ناشی از یارانه‌های غیرهدفمند و افزایش تعهدات به واسطه افزایش جمعیت، میزان یارانه مورد نیاز نیز روند صعودی داشت، بدین صورت که مصرف انرژی در ایران هر ده سال دو برابر شد و لازم بود یاران‌ها تا حد امکان در اختیار گروه‌های هدف قرار گیرد. در بحث تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد نواحی روستایی باید عنوان کرد، اجرای موفق طرح هدفمندی یارانه‌ها از سوی دولت‌ها موجب حمایت از اقشار محروم، کاهش فاصله طبقاتی، ایجاد بهبود در توزیع درآمدها و افزایش رفاه عمومی و کمک به تخصیص بهینه منابع کمیاب و ایجاد ثبات اقتصادی از طریق تثبیت قیمت‌ها است (همان منبع).

سر آغاز شروع مطالعات و پژوهش‌ها برای اعطای یارانه‌ها به مناطق روستایی به اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی برمی‌گردد. در آن دهه به علت گسترش سیاست‌های مربوط به انقلاب سبز، کشورهای مختلف با هدف دسترسی روستاییان به ابزار نوین تولیدی و در راستای افزایش تولیدات، شروع به دادن یارانه به روستاییان کردند (Dorward, 2008:117). در ایران حمایت‌های عمومی از گروه‌های فقیر به دوره صفویه بر می‌گردد. این حمایت‌ها با تخفیف‌های مالیاتی آغاز شد و با پیاده‌سازی سیستم‌های توسعه کشاورزی در دوران قاجار ادامه یافت (Hosseini Yekani, 2010:382-391). در سال‌های پس از پیروزی انقلاب، گرچه در تشکیلات اجرایی و چگونگی توزیع کالاهای یارانه‌ای تغییراتی پدید آمد، اما هم‌چنان روند پرداخت یارانه تداوم یافت. با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت که مبنای نظری یارانه‌های هدفمند نقدی نظریه اقتصادی نئوکلاسیک است (دینی ترکمانی، ۱۳۸۹: ۱۵۷). در این راستا بخشی از تحقیقاتی که درباره‌ی سرمایه اجتماعی مناطق به ویژه نواحی روستایی انجام‌شده به طور خلاصه در اینجا مرور می‌گردد:

جدول شماره (۲): پیشینه پژوهش تحقیق

محقق	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
نوراللهی (۱۳۹۶)	اثر بخشی هدفمندی یارانه‌ها بر کیفیت زندگی روستاییان مورد: روستاهای بخش احمدآباد شهرستان مشهد	نتایج نشان داد که میانگین کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در بعد اجتماعی از ۳/۱۷ به ۲/۶۹ و در بعد اقتصادی از ۲/۷۹ به ۲/۴۵ و در بعد محیطی کالبدی از ۳/۰۶ به ۲/۸۴ و در سازه کیفیت زندگی از ۳ به ۲/۵۴ در پایان مرحله اول طرح هدفمندی یارانه‌ها کاهش یافته است. در واقع طرح هدفمندی یارانه‌ها نتوانسته است در بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مؤثر باشد. اگر چه میانگین کیفیت زندگی در ابعاد مورد بررسی قبل از طرح هدفمندی پائین‌تر از حد متوسط ارزیابی بوده است، اما پس از اجرای طرح هدفمندی، میانگین کیفیت زندگی و ابعاد آن نسبت به قبل از اجرای طرح هدفمندی کاهش داشته است.
محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۶)	اثرات هدفمندی یارانه‌ها بر ساختارهای تولید در روستاهای شهرستان زنجان	نتایج نشان می‌دهد که امکان کاهش مصرف انرژی و صرفه جویی وجود ندارد زیرا با وجود بافت‌های فرسوده مسکن روستایی (از منظر هدر رفت انرژی) و سیستم ناکارآمد کشاورزی در کوتاه مدت، امکان اصلاح ساختار تولید، کاهش و تغییر سبک مصرف وجود نخواهد داشت، همچنین یارانه‌های نقدی موجب مصرف‌گرا شدن روستاییان در وضعیت فعلی شده است.

ادامه جدول شماره (۲): پیشینه پژوهش تحقیق

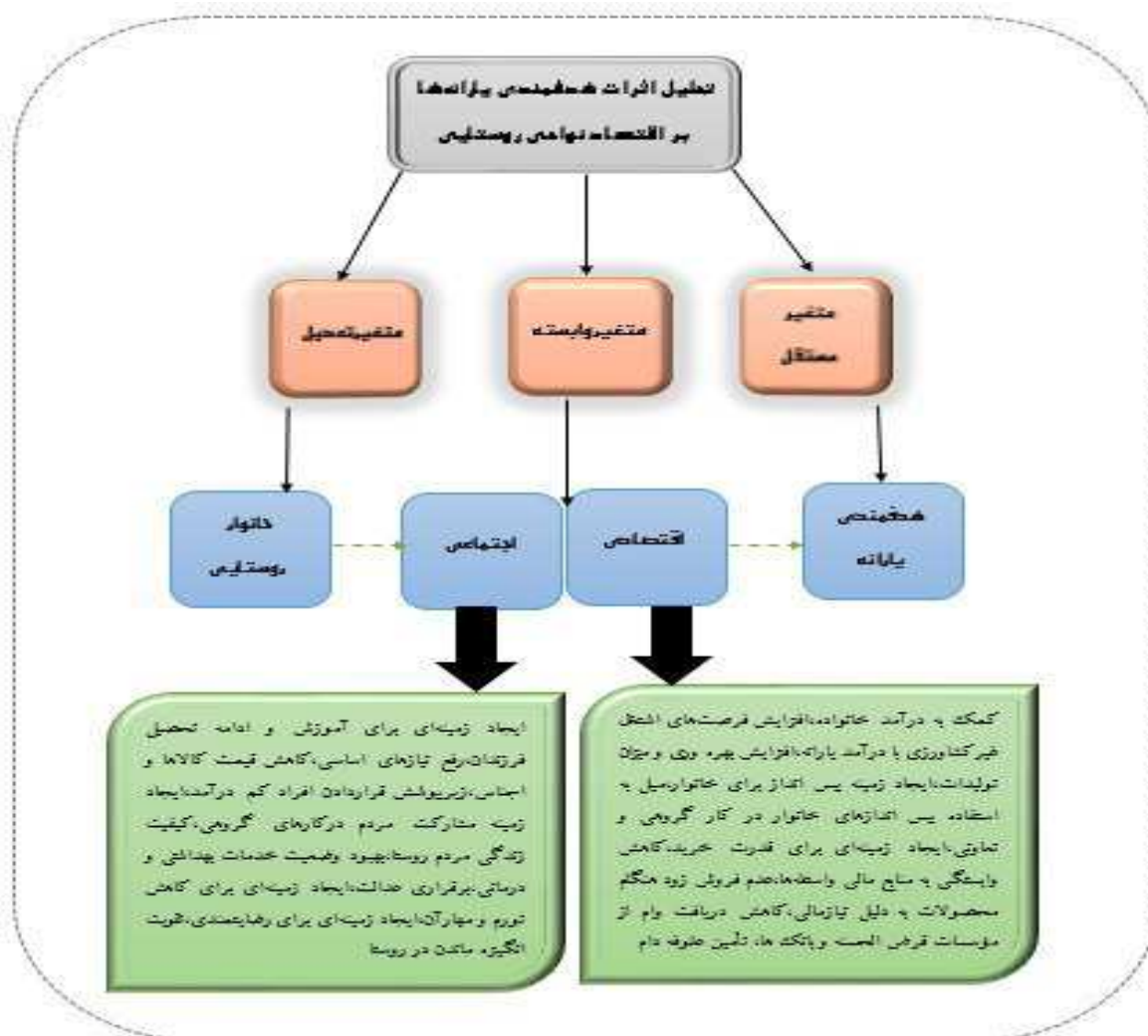
محقق	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
علی مددی (۱۳۹۵)	اثرات طرح هدفمندی یارانه ها بر الگوی مصرف خانوارهای روستایی با رویکرد معیشت پایدار در شهرستان های کلات و بینالود	نتایج نشان داد که تباینات محیطی و توزیع نامتوازن منابع اقتصادی، هم بر شاخص متوسط سرمایه و هم بر متوسط درآمد تأثیر داشته و موجب اختلاف طبقاتی دو ناحیه شده است. از نظر تغییر الگوی مصرف نیز بین مقادیر مصرف طبقات کم درآمد نواحی، تفاوت معنادار و در طبقات مرفه فاقد معناداری آماری بوده است. در مجموع می توان گفت پرداخت یارانه ها در تعدیل شکاف طبقاتی هر دو ناحیه تأثیر داشته است که میزان آن در کلات بیش از بینالود بوده است.
اصدقی (۱۳۹۲)	هدفمندسازی یارانه ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی (مورد مطالعه: دهستان جایدرد شهرستان پلدختر)	نتایج یافته های تحقیق نشان می دهد یارانه پرداختی به خانوارهای روستاهای مورد مطالعه بر توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستاهای دهستان جایدرد اثرات مثبت شامل افزایش قدرت خرید، افزایش میزان پس انداز و رفاه خانوارها، کاهش فقر، افزایش امنیت غذایی خانوارها، و اثرات منفی منطقه مانند کاهش سطح زیرکشت محصولات کشاورزی، کاهش میزان سرمایه گذاری برای توسعه فعالیت های کشاورزی، افزایش تورم و افزایش دریافت وام داشته است.
خاتمی (۱۳۹۱)	تحلیلی بر پیامدهای هدفمندسازی یارانه ها در اقتصاد خانوار روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان بیرجند)	نتایج این بررسی نشان داد که با تغییرات درآمد خانوار و با لحاظ نرخ تورم و متوسط رشد هزینه ها، هدفمندی در کوتاه مدت نتوانسته است، اقتصاد خانوار را بهبود بخشد. در مقابل مصرف گرایی افزایش داشته و تمایل به اشتغال زایی خانوار کاهش داشته است که این خود از پیامدهای منفی هدفمندی یارانه ها می باشد.
دادوند (۱۳۹۱)	تبیین میزان اثربخشی پرداخت های نقدی یارانه ای در ارتقای شاخص های اقتصادی و اجتماعی خانوار روستایی از دیدگاه مردم و مسئولان، با استفاده از روش شناسی عامل مبنا Q (مطالعه موردی: دهستان گلیان)	نتایج تحقیق نشان داده که طرح هدفمندی یارانه ها توانسته است بعضی شاخص های اقتصادی را ارتقا بخشد. اما نتوانسته است زمینه های ارتقای شاخص های اجتماعی را فراهم کند.
عباسی (۱۳۹۱)	تحلیل اثرات اجرای قانون هدفمندی یارانه ها بر اقتصاد و ساختارهای تولید روستایی	نتایج نشان می دهد، اثربخشی طرح هدفمندی یارانه ها در جوامع روستایی به روش کنونی (توزیع یارانه به صورت نقدی به تمام اقشار) در شاخص های اقتصادی و ساختارهای تولید روستایی، اثر بخشی مطلوبی نداشته است.
جوانبخت و همکاران (۱۳۸۸)	اثر حذف سوبسیدهای بخش کشاورزی و صنایع وابسته بر خانوارها و متغیرهای اقتصادی: تحلیلی در چارچوب الگوی تعادل عمومی	تأثیر حذف یارانه بر خانوارهای شهری بیش از خانوارهای روستایی است که منجر به کاهش نابرابری های اقتصادی می شود، هم چنین با حذف یارانه ها، هزینه های تولید و در نتیجه قیمت تمام شده کالاها و خدمات تولید یا افزایش می یابد که ضمن افزایش تورم، کاهش اشتغال را نیز به همراه دارد.

ادامه جدول شماره (۲): پیشینه پژوهش تحقیق

محقق	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
شهشوار (۱۳۸۷)	ارزیابی یارانه‌ها و مالیات‌های غیرمستقیم از جنبه‌ی فقر و رفاه اجتماعی در ایران	یافته‌های تحقیق آنها نشان می‌دهد که طی سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۳) در جوامع شهری و روستایی ایران افزایش قیمت اقلام خوراکی به افراد فقیر بیشتر از افراد غیر فقیر آسیب رسانده و پرداخت یارانه به گروه اقلام خوراکی در جوامع شهری و روستایی به نفع افراد فقیر بوده است در حالی که افزایش قیمت در گروه‌هایی نظیر بهداشت و درمان، حمل و نقل و ارتباطات و تحصیلات و آموزش به افراد غیر فقیر بیشتر از افراد فقیر آسیب رسانده و افراد غیر فقیر بیشتر از فقرا از یارانه‌های پرداختی به این بخش‌ها منتفع شده‌اند. بنابراین بازنگری در نحوه پرداخت یارانه و کاهش آن و اعمال مدیریت بر بخش‌های ذکر شده به منظور کاهش نابرابری و بهبود و اصلاح رفاه ضروری به نظر می‌رسد.
سان (۲۰۰۳)	آیا نظام مالی کشور تاب‌اند به نفع فقرا است؟	نتایج این پژوهش حاکی از آن است که یارانه‌ی اقلام خوراکی، سوخت و اقلام دارویی بیشتر، افراد فقیر و دهک‌های پایین درآمدی را منتفع می‌سازد. در حالی که دولت می‌بایست در پرداخت یارانه به آب و برق، آموزش و پرورش و حمل و نقل و ارتباطات، هدفمندتر عمل نماید.
آدامز (۲۰۰۵)	بررسی آثار توزیعی نظام اصلاح شده یارانه مواد غذایی در کشور مصر	نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در کشور مصر، بیشترین مقدار یارانه به کالاهایی اختصاص می‌یابد که اقشار فقیر و ثروتمند جامعه کم و بیش به یک میزان از آن بهره می‌برند. بنابراین بهترین راه هدفمندسازی یارانه در این کشور، کاهش تدریجی یارانه‌ی کالاهای مشمول و حذف تدریجی کالاهای از سبد حمایتی دولت است.

مرور پژوهش‌ها و مطالعات پیشین نشان می‌دهد در مجموع اثربخشی قانون هدفمندی یارانه‌ها در نواحی روستایی به طور مشخص موجبات رونق نسبی قدرت خرید روستاییان در زمینه مایحتاج روزانه را فراهم ساخته است. با اینحال مبتنی بر همین مطالعات و پژوهش‌ها اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها در کاهش فقر، توسعه اقتصادی نواحی روستایی، افزایش تولید و بهبود شاخص‌های عمده اقتصادی و حتی اجتماعی اثربخشی چندانی نداشته است.

اگرچه که نسبت جمعیت روستایی به جمعیت شهری در حال کاهش است، با این وجود حدود یک سوم جمعیت کشور در روستاها ساکن هستند و این نشان دهنده آن است که هنوز جامعه روستایی از اعتبار قابل توجهی در زمینه سکونت و تولید برخوردار است که بایستی به نیازهای آن توجه شود. در این راستا با توجه به اهمیت درآمد در زندگی روستاییان می‌توان هدفمندی یارانه‌ها را به عنوان راهکاری برای رفع مشکلات درآمدی بیان نمود و مهم‌ترین علت اهمیت هدفمندی یارانه‌ها در اقتصاد روستا را می‌توان کاهش تضاد درآمدی بین شهر و روستا قلمداد کرد.

شکل شماره (۱): مدل مفهومی تحقیق.

تحلیل نگارندگان ۱۳۹۵.

۳) روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر ماهیت کاربردی و از نظر روش توصیفی، تحلیلی به شمار می‌آید که به شیوه پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه اجرا شده است. اطلاعات نظری از روش کتابخانه‌ای، اینترنت و اطلاعات مربوط به منطقه مورد مطالعه از طریق پرسشنامه و مصاحبه گردآوری شده است. برای تکمیل پرسشنامه‌ها به روستاهای نمونه تحقیق مراجعه شده و با توجه به تعداد خانوار هر روستا، پرسشگری به صورت تصادفی احتمالی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق سرپرستان خانوار روستاهای دهستان سلطان آباد با ۲۱۶۲ خانوار بوده که از بین آنها تعداد ۱۲۰ خانوار (براساس فرمول کوکران تعدیل شده) به عنوان جامعه نمونه انتخاب شده است. با توجه به تعداد زیاد روستاها (۱۴ روستا) نخست فهرستی از روستاها تهیه شده و سپس از بین آنها روستاهای بالای ۱۵۰ خانوار (۵ روستا) به عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شد.

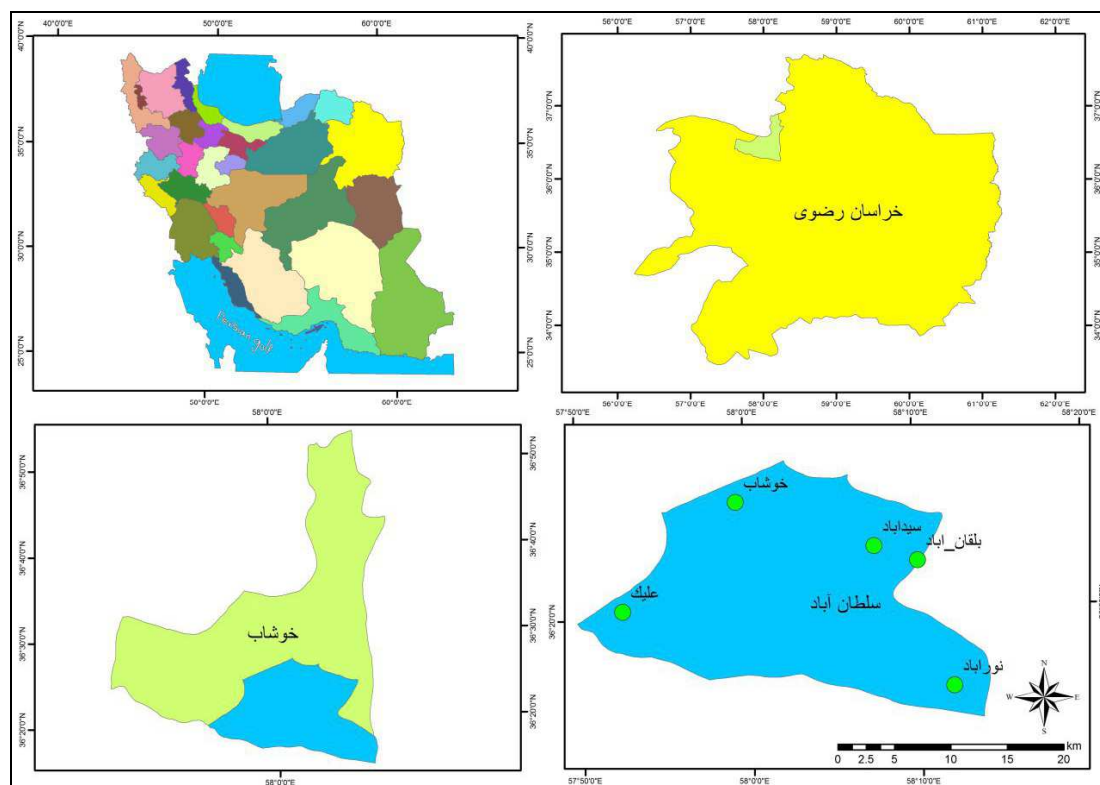
جدول شماره (۲): جمعیت و تعداد نمونه در روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد نمونه
بلقان آباد	۴۷۰	۱۶۹۷	۴۰
علیک	۱۹۵	۶۸۰	۱۷
خوشاب	۱۸۹	۵۴۸	۱۷
نورآباد	۱۵۴	۴۶۰	۱۶
سیدآباد	۴۰۶	۱۳۷۶	۳۰
جمع	۱۴۱۴	۴۷۶۱	۱۲۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

ابزار اطلاعات میدانی از محدوده مورد مطالعه، پرسشنامه محقق ساخته بوده که با بهره‌گیری از نظرات خبرگان و برآورد ضریب آلفا به میزان ۰/۸۲، روایی و پایایی آن پس از انجام اصلاحات با ۲۲ مؤلفه تأیید شده است. برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها و سوالات در سطح استنباطی از آزمون رگرسیون خطی و همبستگی و برای تهیه نقشه محدوده مورد مطالعه از نرم افزار GIS استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه روستاهای شهرستان خوشاب است که با وسعتی بالغ بر ۱۸۸۶ کیلومتر مربع در شمال غربی استان خراسان رضوی بین ۳۶ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۵۰ دقیقه عرض جغرافیایی و ۵۷ درجه و ۴۲ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۵۱ دقیقه طول جغرافیایی قرار دارد. این شهرستان از جنوب به شهرستان سبزوار، از شمال به شهرستان اسفراین، از غرب به شهرستان جویین و از شرق به شهرستان‌های نیشابور و فیروزه محدود می‌شود. طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت شهرستان برابر با ۳۷۹۱۴ نفر اعلام گردیده است. از نظر تقسیمات کشوری خوشاب تا سال ۱۳۶۸ از توابع بخش مرکزی شهرستان سبزوار بوده است. در سال ۱۳۶۸ بخش خوشاب تأسیس و در سال ۱۳۸۹ طبق مصوبه هیأت وزیران به شهرستان ارتقاء پیدا کرد. شهرستان خوشاب در حال حاضر شامل دو بخش (مرکزی، مشکان) ۵ دهستان (سلطان‌آباد، رباط جز، طبس، مشکان و دره‌یام) و ۷۴ روستا و آبادی دارای سکنه می‌شود، که دهستان سلطان آباد دارای ۱۴ روستا، ۲۱۶۲ خانوار و ۷۵۰۳ نفر جمعیت است.

شکل شماره (۲): نقشه موقعیت واحدهای نمونه در شهرستان خوشاب.

۴) یافته‌های تحقیق

وضعیت کلی پاسخ‌دهندگان از جمله تعداد اعضای خانوار، سن، شغل، تحصیلات، جنسیت اهالی روستاها نشان می‌دهد که از لحاظ جنسیت بیشتر پاسخگویان به سوالات زنان بوده‌اند که ۵/۶۲ درصد را شامل می‌شود و مردان در رتبه بعدی با ۵/۳۷ درصد قرار می‌گیرد. میانگین سن روستاییان در جامعه آماری این تحقیق بیشتر بین ۳۵ تا ۵۰ سال با ۶/۴۲ درصد بوده است. بیشترین سطح سواد مربوط به سطح ابتدایی با ۶/۴۳ است و به ترتیب درصد افراد بی‌سواد ۶/۳۵ درصد، راهنمایی و متوسطه ۸/۱۶ درصد، بالاتر از دیپلم ۴/۰ درصد بوده است. شغل اهالی بیشتر کشاورز با ۷/۳۳ درصد، مشاغل دیگر مثل دامداری با ۷/۳۰ درصد، خانه‌دار ۸/۲۱ درصد، کارمند ۲/۰ درصد و سایر شغل‌ها ۹/۸ درصد به پرسشنامه پاسخ داده‌اند.

از مهم‌ترین اثرات هدفمندی یارانه‌ها تقویت درآمد خانوارهای روستایی است. پرداخت مستقیم یارانه‌ها به خانوارها موجب شده که بخشی از این یارانه‌ها براساس تمایل خانوار پس‌انداز یا مصرف شود. به نظر می‌رسد با اجرای این طرح نرخ میل به پس‌انداز در خانوار افزایش یافته و باعث تقویت درآمد خانوار روستایی در این دهستان شده است. به مهم‌ترین مؤلفه‌های تقویت درآمد خانوارهای روستایی در روستاهای دهستان در جدول شماره ۳ اشاره شده است.

بنابر جدول شماره ۳، اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها در جامعه آماری مورد بررسی دارای اثرات مثبت اقتصادی بوده است. این اثرات در ۱۰ مؤلفه بیشتر مورد تأکید قرار گرفته و بررسی‌ها نشان می‌دهد، توزیع مستقیم یارانه‌ها در چند مؤلفه کمک به درآمد خانواده، افزایش فرصت‌های اشتغال، ایجاد زمینه پس‌انداز، کاهش وابستگی به منابع مالی واسطه‌ها، عدم فروش زود هنگام محصولات به دلیل نیاز مالی و کاهش دریافت وام از مؤسسات قرض الحسنه اثربخشی بیشتر داشته و به طور مشخص در افزایش بهره‌وری، ایجاد زمینه برای قدرت خرید، میل به استفاده از پس‌اندازهای خانوار در کارگروهی و تأمین علوفه دام اثربخشی کمتر داشته است.

جدول شماره (۳): اثرات یارانه‌ها در تقویت اقتصاد خانوار روستایی

متغیر مستقل	متغیر تعدیل شده	متغیر وابسته	مؤلفه	Rsquare	همبستگی	Anova	رابطه (معنادار)
هدفمندی یارانه‌ها	خانوارهای روستایی	تولیدات	کمک به درآمد خانواده	۰/۳۲	۰/۱۲۷	۰/۳۷۶	۰/۳۷۶
			افزایش فرصت‌های اشتغال غیرکشاورزی با درآمد یارانه	۰/۱۴	۰/۱۰۱	۰/۶۲۳	۰/۶۲۳
			افزایش بهره‌وری و میزان تولیدات	۰/۳۲	۰/۱۲۸	۰/۳۷۶	۰/۳۷۶
			ایجاد زمینه پس‌انداز برای خانوار	۰/۳۲	۰/۱۲۳	۰/۸۰۹	۰/۸۰۹
			میل به استفاده از پس‌اندازهای خانوار در کارگروهی و تعاونی	۰/۷۲	۰/۳۰۰	۰/۰۱۴	۰/۰۱۴
			ایجاد زمینه‌ای برای قدرت خرید	۰/۳۲	۰/۲۲۰	۰/۰۷۵	۰/۰۷۵
			کاهش وابستگی به منابع مالی واسطه‌ها	۰/۱۲	۰/۰۴۵	۰/۵۶۰	۰/۵۶۰
			عدم فروش زود هنگام محصولات به دلیل نیاز مالی	۰/۴۵	۰/۰۲۸	۰/۹۴۰	۰/۹۴۰
			کاهش دریافت وام از مؤسسات قرض الحسنه و بانک‌ها	۰/۱۴	۰/۶۱۲	۰/۸۰۷	۰/۸۰۷
			تأمین علوفه دام	۰/۱۰۳	۰/۲۶۵	۰/۰۲۲	۰/۰۲۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

به نظر می‌رسد پرداخت مبلغ یکسان برای هر فرد (جدای از مقام و طبقه‌ای که در جامعه دارد) به ظاهر نشان دهنده عدالت در پرداخت یارانه نقدی تلقی می‌شود، باعث افزایش رضایت مردم از هدفمندی یارانه‌ها شده است. که دلیلی برای جلوگیری از مهاجرت و ماندگارتر شدن روستاییان در روستا است. در جدول شماره ۴ به مهم‌ترین مؤلفه‌های میزان رضایت و ماندگاری در روستا اشاره شده است.

بنابر جدول شماره ۴، اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها در زمینه اجتماعی نیز اثربخشی ویژه‌ای در نواحی روستایی مورد بررسی داشته است. با این حال می‌توان گفت که شدت و کیفیت اثربخشی در مؤلفه‌های مورد بررسی، متنوع است. در بعد اجتماعی، اثربخشی اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها، در زمینه‌های تحصیل فرزندان، رفع نیازهای اساسی، زیرپوشش قراردادن افراد کم‌درآمد، ایجاد زمینه مشارکت مردم در کارهای گروهی، کیفیت زندگی مردم روستا، برقراری عدالت، ایجاد زمینه‌ای برای

رضایت‌مندی و تقویت انگیزه ماندن در روستا بهبود نسبی مشاهده می‌شود. با اینحال در زمینه‌های کاهش قیمت کالاها و اجناس، ایجاد زمینه‌ای برای تسهیلات ازدواج، بهبود وضعیت خدمات بهداشتی و درمانی و ایجاد تورم اثربخشی ویژه‌ای دیده نمی‌شود که احتمالاً با جریان‌های اجتماعی-اقتصادی کشور و کاهش درآمد روستاییان، بیکاری، خشکسالی‌ها و انگیزه اشتغال در سایر بخش‌های اقتصادی مرتبط است.

جدول شماره (۴): مؤلفه‌های میزان اثربخشی یارانه‌ها در بعد اجتماعی خانوارهای روستایی

متغیر مستقل	متغیر تعدیل شده	متغیر وابسته	مؤلفه	Rsquare	(همبستگی)	(Anova)	(رابطه معنادار)
اثربخشی یارانه‌ها	خانوارهای روستایی	تورم	ایجاد زمینه‌ای برای آموزش و ادامه تحصیل فرزندان	۱۰۳/۰	۳۶۵/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
			رفع نیازهای اساسی	۱۴۴/۰	۴۰۴/۰	۲۷۹/۰	۲۷۹/۰
			کاهش قیمت کالاها و اجناس	۴۵۸/۰	۷۵۴/۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
			ایجاد زمینه‌ای برای تسهیلات ازدواج و تشکیل خانواده	۱۲۲/۰	۲۰۶/۰	۰۳۷/۰	۰۳۷/۰
			زیرپوشش قرار دادن افراد کم درآمد	۰۱۶/۰	۱۲۷/۰	۵۰۴/۰	۵۰۴/۰
			ایجاد زمینه مشارکت مردم در کارهای گروهی	۰۱۶/۰	۰۷۸/۰	۶۷۰/۰	۶۷۰/۰
			کیفیت زندگی مردم روستا	۲۲۲/۰	۰۴۷/۰	۵۵۹/۰	۵۵۹/۰
			بهبود وضعیت خدمات بهداشتی و درمانی	۲۵۰/۰	۳۰۷/۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
			برقراری عدالت	۱۶۵/۰	۴۰۶/۰	۵۳۶/۰	۵۳۶/۰
			ایجاد زمینه‌ای برای کاهش تورم و مهار آن	۵۶۸/۰	۳۳۳/۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
			ایجاد زمینه‌ای برای رضایتمندی	۰۱۱/۰	۰۷۵/۰	۳۶۰/۰	۳۶۰/۰
			تقویت انگیزه ماندن در روستا	۱۰۸/۰	۱۰۰/۰	۲۰۳/۰	۲۰۳/۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

(۵) نتیجه‌گیری

پرداخت یارانه‌ها از اهداف اقتصادی برای کاهش اختلاف طبقاتی و فقر میان افراد محسوب می‌شود که اگر به صورت عادلانه و متناسب با وضعیت اقتصادی خانوارها تقسیم شود، می‌تواند اثرات مثبتی را ایجاد نماید. اگرچه که پرداخت یارانه‌ها دارای اثرات منفی نیز است، در اقتصاد روستا نمی‌توان به طور دقیق مثبت یا منفی بودن اثرات یارانه‌ها را روشن نمود؛ اهمیت نقش یارانه‌ها در اقتصاد بر کسی پوشیده نیست، برای بهره‌مندی کامل از مزایای این اهرم کلیدی، چگونگی توزیع و تخصیص آن مهم‌تر است. در زمینه تقویت درآمد خانوارهای روستایی مؤلفه‌های مانند عدم فروش زود هنگام محصولات به دلیل نیاز مالی، کاهش دریافت وام از مؤسسات قرض‌الحسنه و بانک‌ها، ایجاد زمینه‌ای برای پس‌انداز خانوار با داشتن رابطه معناداری دارای اثرات مثبت و اثرات منفی هدمندی یارانه‌ها بر مؤلفه‌هایی مانند میل به استفاده از پس‌اندازهای خانوار در کار گروهی، ایجاد زمینه‌ای برای قدرت خرید، تأمین علوفه دام نشان داده شده است.

میزان رضایت‌مندی و ماندگاری در روستا مؤلفه دیگر مورد بررسی در تحقیق بوده است. رضایت اجتماعی در بین مردم روستا افزایش یافته است، چرا که مردم روستاها مصرف کمتری در خصوص استفاده از حامل‌های انرژی دارند و دارای بعد خانوار بالاتری نیز هستند. در این مؤلفه متغیرهای کیفیت زندگی و ایجاد زمینه‌ای برای آموزش و ادامه تحصیل فرزندان با داشتن رابطه معنادار از اثرات مثبت هدفمندی یارانه‌هاست. از اثرات منفی هدفمندی یارانه‌ها در این شاخص افزایش تورم است، زیرا اولین و محتمل‌ترین نتیجه نقدی کردن یارانه‌ها، افزایش سطح قیمت‌ها است. یافته‌های این تحقیق با مطالعات سان در کشور تایلند و آدامز در کشور مصر همسو است که بیان کرده‌اند اجرای هدفمندی مستقیم یارانه‌ها به نفع گروه‌های فقیر به ویژه در نواحی روستایی است. همچنین یافته‌های این تحقیق با پژوهش‌های شهسوار (۱۳۸۷) و عباسی (۱۳۹۱) تا حد زیادی مرتبط است که بیانگر عدم توفیق اجرای یارانه‌ها در ایجاد رفاه اجتماعی و اصلاح ساختارهای تولید روستایی است. علاوه بر این‌ها، مطالعه حاضر با تحقیقات اصدقی (۱۳۹۲) و ضیایی (۱۳۸۱) و دادوند (۱۳۹۲) در زمینه‌های اقتصاد خرد روستا، بهبود برخی شاخص‌های دسترسی خانوار به خدمات، افزایش قدرت خرید خانوار روستایی، عدم اثربخشی در تولید و ماندگاری در روستا همسانی دارد.

بدون تردید مهم‌ترین اثرات مثبت پرداخت یارانه نقدی در روستاهای مورد بررسی “تقویت درآمد خانوار روستایی” و “افزایش رضایت اجتماعی در بین مردم روستاها” است. در روستاها افراد فاقد شغل و درآمد وجود دارد که پرداخت یارانه نقدی باعث ایجاد درآمد مستمر برای آنها شده و تثبیت حداقل درآمدی آنان را نسبت به پیش از پرداخت یارانه نقدی، ارتقا داده است. به این ترتیب، ممکن است در نگاه اول این استنباط شود که در روستاها، منافع پرداخت نقدی یارانه‌ها بیشتر از اثرات منفی است. از سوی دیگر پرداخت یارانه نقدی می‌تواند موجب شود تا حداقل نیاز درآمدی کاهش یافته و انگیزه کار در بین روستائین کم شود و بعضی از روستاییان بیکاری را انتخاب کرده‌اند. حمایت از اقشار کم درآمد و مبارزه با فقر اصل مهم اجرای هدفمندی یارانه‌ها است. از اثرات مثبت اجرای این طرح افزایش ظرفیت پس انداز خانوار روستایی (۶۴ درصد)، عدالت اجتماعی (۷۸ درصد)، ایجاد زمینه‌ای برای آموزش و ادامه تحصیل فرزندان (۵۴ درصد)، کاهش سلف و کوتاه شدن دست واسطه‌ها (۷/۲۹ درصد) و غیره است. اثرات منفی اجرای این طرح افزایش تورم (۵/۴۹ درصد) و افزایش قیمت اجناس (۴/۵۵ درصد) و روی آوردن به مشاغل غیر از کشاورزی و کاهش تولید خرد است که همه این عوامل بر خانوارهای روستاهای دهستان تأثیرات مثبت و منفی داشته‌اند. با توجه به نتایج حاصله از این تحقیق پیشنهاد زیر ارائه می‌شود:

❖ هدفمندی یارانه‌ها بایستی به گونه ای اصلاح شود که موجب کاهش آثار منفی فوق الذکر گردد. به عنوان مثال اگر قرار است یارانه نقدی پرداخت شود (به دلیل سادگی کار)، بهتر است یارانه به گروه های هدف و از روی اصول و برنامه مدون تعلق گیرد.

❖ با توجه به اینکه پدیده بیکاری در روستاها وجود دارد، پیشنهاد می شود اقداماتی جهت تقویت مهارت شغلی روستاییان انجام گیرد تا روستاییان یارانه را به عنوان منبع درآمد خود تلقی نکنند و بنابراین قسمتی از اهداف دولت در قانون هدفمندی یارانه محقق شود. همچنین می توان با مبلغ دریافتی و با مشارکت روستاییان، در امور تعاونی تولید روستایی اقدام نمود و زمینه را برای توسعه روستایی فراهم ساخت.

❖ پرداخت یارانه به صورت نقدی، بخصوص برای دهک‌های درآمدی پایین، روش مناسبی نیست و شاید جایگزینی پرداخت نقدی با ارائه خدمات زیربنایی از قبیل: خدمات آموزشی، بهداشتی و خدمات پشتیبان تولید با قیمت های تعدیل شده بتواند نتیجه بهتری در راستای توانمندسازی جامعه روستایی و به طور کلی گروه های فقیر و محروم کشور به بار آورد.

۶ منابع

- احمدی، امیر، غلامرضا مجردی و محمد بادسار، (۱۳۹۵)، بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی قانون هدفمند کردن یارانه ها بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی شهرستان ارومیه، فصلنامه پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۹، شماره ۳، صص ۴۳-۵۴.
- اسلامی، سیف الله، (۱۳۷۹)، ارزیابی یارانه و خط فقر، پژوهشها و سیاست های اقتصادی، سال هفتم، شماره ۴، صص ۲۷-۵۰.
- اصدقی، زهرا و مهرشاد طولابی نژاد، (۱۳۹۲)، اثرات هدفمندسازی یارانه ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی دهستان جایدور، شهرستان پلدختر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۳، پیاپی ۵، صفحات ۳۸-۲۳.
- امینی، رامین، (۱۳۸۸)، تحلیل هدفمندکردن یارانه ها در بخش کشاورزی، مجله دام، کشت و صنعت، شماره ۱۱۷، تهران، صص ۱۸-۱۹.
- جامعه خبری تحلیلی الف، (۱۳۹۶)، <http://www.alef.ir>
- جوانبخت، عذار و حبیب الله سلامی، (۱۳۸۸)، اثر حذف سوبسیدهای بخش کشاورزی و صنایع وابسته بر خانوارها و متغیرهای اقتصادی: تحلیلی در چارچوب الگوی تعادل عمومی، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۲، شماره ۴، صص ۱۵-۱.
- خاتمی، سمیه، (۱۳۹۱)، تحلیلی بر پیامدهای هدفمندسازی یارانه ها در اقتصاد خانوار روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان بیرجند)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه سیستان و بلوچستان - دانشکده جغرافیا، به راهنمایی دکتر جواد بذرافشان و محمود مرادی.
- دادوند، طلعت، (۱۳۹۲)، تبیین میزان اثربخشی پرداخت های نقدی یارانه ای در ارتقای شاخص های اقتصادی و اجتماعی خانوار روستایی از دیدگاه مردم و مسئولان، با استفاده از روش شناسی عامل مبنا Q

- (مطالعه موردی: دهستان گلیان)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه سیستان و بلوچستان - دانشکده جغرافیا، به راهنمایی علی حاجی نژاد.
- دینی ترکمانی، علی، (۱۳۸۹)، هدفمندی یارانه‌ها: هدف‌ها و چالش‌ها، مجله اقتصاد، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، بهمن و اسفند ۸۹، شماره ۲۸۱ و ۲۸۲، صص ۱۷۱-۱۵۶.
- رحیمی، عباس و عباس کلانتری، (۱۳۸۵)، بررسی اقتصادی یارانه، چاپ سوم، انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.
- روزنامه دنیای اقتصاد، (۱۳۹۶)، شماره ۴۲۸۶، donya-e-eqtasad.com.
- شهسوار، محمدرضا، (۱۳۸۷)، ارزیابی یارانه‌ها و مالیات‌های غیرمستقیم از جنبه ی فقر و رفاه اجتماعی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، به راهنمایی دکتر خسرو پیرایی.
- شیخی، سعید و رضا فرخی، (۱۳۹۱)، بررسی نقش هدفمندی یارانه‌ها در اقتصاد ایران، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای تولید ملی، حمایت از کار سرمایه ایرانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرگز.
- صالحی اصفهانی، جواد، (۱۳۹۶)، هدفمندی یارانه‌ها موجب کاهش نابرابری می‌شود؟، خبرنامه فرارو، <http://fararu.com/fa/news/46596>.
- طراز کار، محمدحسن و منصور زیبایی، (۱۳۸۳)، بررسی معیارهای رفاه اجتماعی و توزیع درآمد و فقر در جوامع شهری و روستایی: مطالعه موردی استان‌های فارس و اصفهان و سمنان، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۴۸، زمستان ۸۳، صص ۱۳۷-۱۶۴.
- عباسی، جواد، (۱۳۹۱)، تحلیل اثرات اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد و ساختارهای تولید روستایی، مطالعه موردی شهرستان زنجان، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر بهروز محمدی یگانه.
- عریانی، بهار، (۱۳۹۰)، بررسی اثربخشی یارانه در بهبود توزیع درآمد در برنامه‌های توسعه ایران، مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسایل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۲، صص ۵۲-۳۱.
- علی مددی، علی، عبدالحمید نظری، محمود مرادی و رامین غفاری، (۱۳۹۵)، اثرات طرح هدفمندی یارانه‌ها بر الگوی مصرف خانوارهای روستایی با رویکرد معیشت پایدار در شهرستان‌های کلات و بینالود، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۵، شماره ۱۶، صص ۹۷-۱۱۸.
- علیزاده، مهدی، (۱۳۸۹)، درآمدی بر تأثیرات اقتصادی هدفمندی یارانه‌ها (با نگرشی به طرح هدفمندی کردن یارانه‌ها)، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد شهر، شماره هشتم، صص ۹۶-۱۰۸.
- عمرانی، محمد، زکریا فرج زاده و مجید دهمرده، (۱۳۸۸)، عامل‌های تعیین‌کننده فقر و تغییرات رفاهی خانوارهای روستایی منطقه ی سیستان، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۱، شماره ۲، صص ۲۱-۴۲.
- فرج زاده، زکریا، (۱۳۸۲)، هدفمندی یارانه‌ها و کاهش فقر، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر بهاء الدین نجفی، دانشگاه شیراز.
- قادری، سیدفرید، جعفر رزمی و صدیقی، (۱۳۸۴)، بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی، نشریه دانشکده فنی، جلد ۳۹، شماره ۴، صص ۵۲۷-۵۳۷.
- کلانتری، عباس و عباس رحیمی، (۱۳۸۵)، بررسی اقتصادی سوپسید، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، چاپ سوم.

- محمدی یگانه، بهروز، حسین فراهانی و جواد عباسی، (۱۳۹۶)، اثرات هدفمندی یارانه ها بر ساختارهای تولید در روستاهای شهرستان زنجان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۱۹، صص ۱۷۷-۱۹۳.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۰)، نتایج اولیه سرشماری جمعیتی استان های کشور.
- مصباحی مقدم، غلامرضا، حمیدرضا اسماعیلی گیوی و مهدی رعایانی، (۱۳۸۹)، بررسی و آسیب شناسی هدفمندسازی پرداخت یارانه ها، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال نهم، شماره ۳۵، صص ۱۶۱-۱۹۲.
- موسوی، سیدنعمت الله، اردوان خالویی و زکریا فرج زاده، (۱۳۸۸)، بررسی اثرات رفاهی حذف یارانه ی کود شیمیایی بر تولیدکنندگان ذرت استان فارس، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۱، شماره ۴، مردشت، صص ۶۱-۷۶.
- نوراللهی، عفت، مریم قاسمی و محسن نوغانی، (۱۳۹۶)، اثربخشی هدفمندی یارانه ها بر کیفیت زندگی روستاییان مورد: روستاهای بخش احمدآباد شهرستان مشهد، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۲۱، ۵۷-۸۰.
- وزارت بازرگانی، (۱۳۸۷)، هدفمندسازی یارانه ها؛ بررسی مفهوم و تجربه کشورها، تهران، معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی
- Dorward, A, et al , (2008), **Towards smart subsidies in agriculture? Lessons from recent experience in Malawi** , Natural Resource Perspectives.
- Hosseini Yekani, Seyed Ali, (2010), **Investigating the effects of argeting subsidies on macroeconomics variables of agricultural sector in Iran**. A frican Journal of Agricultural Reseach vol. 6(2) , pp. 382-391 .
- Hyun H. Son, (2003), **Is Thailand's Fiscal System Pro- Poor?** Looking from Income and Expenditure Componets, The world Bank.
- Richard H. Adams, (2005), **"Self-targeted Subsidies, The Distributional Impact of Egyptian Food Subsidy"**, World Bank.
- Richard H. Adams, (2005), **Self- targeted Subsidies, The Distributional Impact of Egyptian food Subsidy**, world Bank.

